

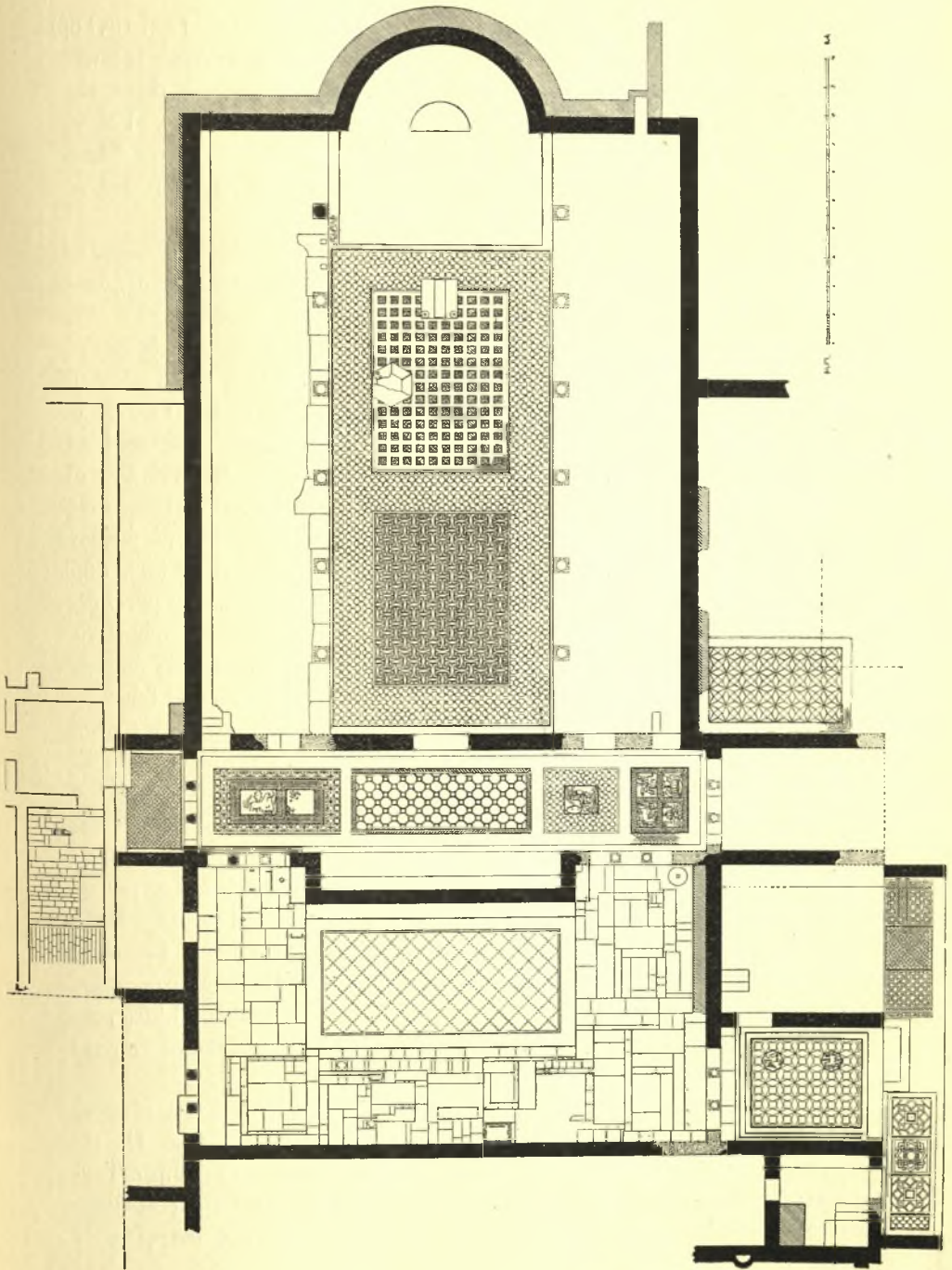
24. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΕΡΜΙΟΝΗΣ

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς Ἐρμιόνης, ἥτις εὐρίσκεται ἐπὶ ἑνὸς χαμηλοῦ ἀνδῆρου τὸ ὁποῖον περιβρέχεται ἀπὸ τὰ καταγάλανα νερὰ τοῦ γραφικοῦ κόλπου τῆς Ἐρμιόνης, ἤλθον εἰς φῶς ὄλως τυχαίως λείψανα ψηφιδωτοῦ δαπέδου μετ' ἐπιγραφῆς ἀναγραφούσης, ὅτι τὸ ἔργον *ἀνεεώθη ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου ἡμῶν Ἐπιφανίου* (πίν. 84α).

Κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων μετέβην εἰς Ἐρμιόνην ἵνα προβῶ εἰς τὴν διάσωσιν καὶ συντήρησιν τοῦ κινδυνεύοντος νὰ καταστραφῇ ψηφιδωτοῦ.

Ἐκ τῆς προχείρου ἐξετάσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων ψηφιδωτῶν καὶ τῆς ἐπιγραφῆς διεπίστωσα ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐκκλησιαστικοῦ τινος κτηρίου παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς. Τὸ Σὸν Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας μοὶ παρέσχε προθύμως τὴν σχετικὴν πίστωσιν καὶ κατ' Αὐγουστον τοῦ 1955 προέβην εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ χώρου πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ κτηρίου.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς σκαφῆς, ἥτις ἤρχισε κατ' Αὐγουστον τοῦ 1955, ἐξεκαθαρίσθη καὶ ἀνεσκάφη τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ κτηρίου, ὅπου ἤλθεν εἰς φῶς ὀρθογώνιον ἐπίμηκες διαμερίσμα (διαστάσεων 12.45 × 2.10), ὅπερ ἔφερεν εἰς τὸ μέσον κλίμακα μὲ δύο βαθμίδας. Ἐκατέρωθεν ταύτης τὸ δάπεδον τοῦ ὀρθογωνίου ἦτο κεκοσμημένον δι' ὠραίων ψηφιδωτῶν συμπλεγμάτων (πίν. 84β). Μέσῳ τοῦ ὀρθογωνίου τούτου διαμερίσματος ἀνέβαινέ τις διὰ τῆς ἀνωτέρω κλίμακος εἰς ὀρθογώνιον χώρον (διαστάσεων 5.26 × 4.50) ἐστρωμένον ὀλόκληρον δι' ὠραίων γεωμετρικῶν ψηφιδωτῶν θεμάτων πλὴν δύο σημείων πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ἄξονος τοῦ ὀρθογωνίου, ἔνθα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔντος ἐξαγώνου ἔχομεν τὴν παραστάσιν αἰτοῦ μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας κρατοῦντος εἰς τοὺς πόδας του πέρδικα (πίν. 85α) καὶ ἀφ' ἑτέρου ἔντος ἄλλου ἐξαγώνου τὴν εἰκόνα προβάτου (ἀμνοῦ) ἐν μέσῳ δένδρων (πίν. 85β). Δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τοῦ διαμερίσματος τούτου ἀνεκαλύφθησαν δύο ἄλλα διαμερίσματα. Ἐν συνεχείᾳ ἀπεκαλύφθησαν ἐπὶ τοῦ βορείου τοῖχου τοῦ ἀνωτέρω διαμερίσματος τὰ ἴχνη τῶν βάσεων ἑνὸς τριβήλου, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσήρχετό τις εἰς μεγάλην ὑπαίθρον ὀρθογώνιον αὐλὴν (εἰκ. 1), (διαστάσεων 9.65 × 17.50), ἥτις μετὰ τὴν σκαφὴν ἀπεκαλύφθη ὅτι ἦτο ἐστρωμένη δι' ἀκανονίστων μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν. Εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ ἀνωτέρω τριβήλου πλευρὰν τῆς αὐτῆς ἀπεκαλύφθη ἕτερον τριβήλον (πίν. 86α), αἱ βάσεις τῶν κίωνων τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν εἰς τὰς θέσεις των. Εἰς τὸ κέντρον περιῖπου τῆς ὑπαίθρου αὐτῆς ἀπε-

Εικ. 1. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς τῆς Ἑρμόνης.

καλύφθησαν τὰ τοιχώματα μεγάλης ὀρθογωνίου δεξαμενῆς (εἰκ. 1 καὶ πίν. 86β) (διαστάσεων 4.50×9.25), ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν καλυπτόντων τὰς κάτω ἀκμὰς τῶν τοιχωμάτων ἐν σχήματι τετάρτου κύκλου βυσμάτων, ἅτινα εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ παχέος ὑδραυλικοῦ κονιάματος (κουρασανίου), αἱ δὲ γωνίαι ἦσαν δι' αὐτοῦ ἐνισχυμένα διὰ ν' ἀντέχουν εἰς τὴν πίεσιν τοῦ ὕδατος. Ὁ πυθμὴν τῆς δεξαμενῆς ἦτο ἐστρωμένος διὰ μεγάλων τετραγώνων πηλίνων πλακῶν πλευρᾶς 0.50 μ.

Μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν τεσσάρων παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν διαμερισμάτων καὶ τῆς ὑπαίθρου ἀλλῆς μὲ τὴν δεξαμενὴν ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησε πρὸς ἀνατολάς. Εἰς ἀπόστασιν 9.65 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τῆς ἀλλῆς ἀπεκαλύφθησαν ἕτερα δύο τριβήλα (εἰκ. 1), διὰ τῆς περαιτέρω δὲ σκαφῆς ἀπεκαλύφθη ἐπίμηκες διαμέρισμα (διαστάσεων 3×17.50 μ.), τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου ἦτο ἐστρωμένον μὲ ὠραίας ψηφιδωτὰς συνθέσεις, ἦτοι: εἰς τὸ δεξιὸν πρὸς Ν. ἄκρον ὀρθογώνιον χωριζόμενον εἰς τέσσαρα τετράγωνα φέροντα παραστάσεις (πίν. 87α), τὸ ἐν πάνθηρα μὲ φοῖνικα (πίν. 87β), τὸ ἄλλο αἶγαγρον (πίν. 87γ), τὸ τρίτον δύο πέριδικας καὶ δύο ἄλλα πτηνὰ ἐκατέρωθεν ἀμφορέως (πίν. 88α) καὶ τέλος τὸ τέταρτον μὲ δύο περιεργα πτηνὰ μὲ μακροὺς πρὸς τὰ ἄνω τεταμένους ἐλικοειδεῖς λαιμοὺς ἐκατέρωθεν ἀγγείου (πίν. 88β). Παραπλεύρως ἐντὸς ἄλλου τετραγώνου εἰκονίζεται πρόβατον ἐν μέσῳ δένδρων. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐπιμήκους αὐτοῦ ὀρθογωνίου ὑπάρχει σύμπλεγμα ὀκταγώνων (πίν. 89α), εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν πρὸς βορρᾶν τμήμα ἐντὸς ὀρθογωνίου χωρισμένου εἰς δύο τετράγωνα ἄλλαι ψηφιδωταὶ παραστάσεις ζώων.

Μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ ἀποκάλυψιν τοῦ ὀρθογωνίου τούτου χώρου εὐρέθησαν εἰς τὰ δύο ἄκρα πρὸς Β. καὶ Ν. αἱ βάσεις δύο εἰσέτι τριβήλων, διὰ τῶν ὁποίων μετέβαινέ τις εἰς παραπλεύρους χώρους. Οὕτω ἀπεκαλύφθησαν ἐν ὅλῳ 6 τριβήλα, ἦτοι δύο εἰς τὴν ὑπαίθρον ἀλλῆν καὶ τέσσαρα εἰς τὸ περιγραφὴν ὀρθογώνιον διαμέρισμα.

Ἐνδιαφέρον στοιχεῖον ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ μέσον τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ὀρθογωνίου χώρου· εἶναι δὲ τοῦτο μεγάλη ὀρθογωνίος βάνυσις (οἶκος ἢ ἔξεδρα), ἣτις ἔφερε καθ' ὅλην τὴν μακρὰν αὐτῆς πλευρὰν πεζοῦλι (κάθισμα), ἦτο δὲ ἐπενδεδυμένη διὰ λευκοῦ μαρμάρου (εἰκ. 1). Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ ὀρθογωνίου ἔφερε μεγάλην θύραν εἰς τὸ μέσον, ἀνοίγματος 1.95 μ., καὶ ἀνὰ δύο μικροτέρας εἰς τὰ πλάγια, πιθανῶς ὅμως εἰς τὰ πλάγια νὰ ὑπῆρχον δύο θύραι, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τινὰ ἕχνη (ἄρα εἰκ. 1).

Διὰ τῆς περαιτέρω συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς διεπιστώθη ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸς μεγάλην τρικλίτου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς (εἰκ. 1), τῆς ὁποίας τὰ τελευταίως περιγραφέντα ψηφιδωτὰ ἀπετέλουν τὸν νάρθηκα. Ταύτης ἀπεκαλύφθη ἤδη τὸ μεσαῖον κλίτος, πλάτους 7.60, ὅπερ εἶναι κεκαλυμμένον διὰ διαφόρων ψηφιδωτῶν σχεδίων καὶ συμπλεγμάτων, ἀνευρέθη δὲ

καὶ ὁ βόρειος στυλοβάτης, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων τεμαχίων ἀνηκόντων προφανῶς εἰς ἀρχαῖον οἰκοδόμημα. Ὡσαύτως ἀνευρέθη κατὰ χώραν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἡ βᾶσις τοῦ πρώτου ἀνατολικοῦ κίονος, ἡ ὁποία ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς βασιλικῆς 2.55 μ. χωρὶς παραδόξως ν' ἀντικρούζη, ὡς συνήθως, παραστάδα, ἣτις ἐν τούτοις δημιουργεῖται ὀλίγον δεξιώτερον. Διεπιστώθη περαιτέρω, ὅτι ἐφ' ἐκάστου στυλοβάτου ἔβαινον ἕξ κίονες. Τὸ πλάτος ἐκάστου πλαγίου κλίτους ἦτο 3.85 μ., καθ' ὅλον δὲ τὸ μῆκος τοῦ βορείου κλίτους ὑπῆρχε κάθισμα (πεζοῦλι) πλάτους 0.40 μ. Εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ μεσαίου κλίτους ἀνευρέθη παρὰ τὸ Ἱερὸν ἐξάγωνος μαρμαρίνη βᾶσις (πίν. 89β), προφανῶς ἄμβωνος, ὅστις ὁμως θὰ κατεσκευάσθη μεταγενεστέρως ἐπειδὴ πατεῖ ἐπὶ τῶν ψηφιδωτῶν.

Τέλος ἀπεκαλύφθη ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς βασιλικῆς, ὅστις φέρει εἰς τὸ μέσον ἡμικυκλικὴν ἀψίδα ἀκτίνας 3.50 μ. (εἰκ. 1).

Οὕτω τὸ ὅλον μῆκος τῆς βασιλικῆς ἀπὸ τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ, συμπεριλαμβανομένου τοῦ νάρθηκος καὶ τῆς ὑπαίθρου αὐτῆς, εἶναι 40 μ. τὸ δὲ πλάτος τοῦ κυρίως ναοῦ εἶναι 17.60 μ.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ ὅτι σπανίως συναντῶμεν βασιλικὴν μὲ τόσον πολλὰ τρίβηλα, ἥτοι ἐν ὅλῳ ἕξ¹.

Ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ Ἱεροῦ θέλει συντελεσθῆ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος. Ἡ γραμμικὴ ἀπόδοσις τῶν ψηφιδωτῶν τῆς βασιλικῆς καὶ ἡ ἔλλειψις πλαστικότητος αὐτῶν ὑποδηλοῦσιν ὡς χρόνον κατασκευῆς αὐτῶν τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα.

Ψηφιδωτὰ οἰκίας Γ. Μεϊντάνη

Πλὴν τῆς πρὸ τοῦ Σχολείου βασιλικῆς ἠρεῦνησα καὶ ἄλλα ψηφιδωτὰ δάπεδα εὐρισκόμενα εἰς αὐτὰς ἰδιωτικῶν οἰκιῶν τῆς Ἐρμιόνης. Ἐκ τούτων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Αἰκατερίνης Μπενάρδου (τὸ γένος Γ. Μεϊντάνη) ἄριστα διατηρούμενον καὶ διαστάσεων 4.50×4.75 μ. Τὸ τετράγωνον τοῦτο ψηφιδωτὸν περιβαλλόμενον ὑπὸ ἄλυσσοειδοῦς πλαισίου (πίν. 90α) διαιρεῖται εἰς δύο καθ' ὕψος ζώνας. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἄνω ζώνην εἰκονίζεται ἐν τῷ μέσῳ μέγας ἀμφορεύς (πίν. 90β), ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ ὁποίου ἐκφύονται πλούσιοι ἐλικοειδεῖς βλαστοὶ μετὰ κισσοφύλλων, ἐκατέρωθεν δ' αὐτοῦ μία ἔλαφος καὶ μία δορκὰς σπεύδουσαι πρὸς τὸν ἀμφορέα μὲ ἀνασηκωμένον τὸν ἕτερον τῶν προσθίων ποδῶν (πίν. 90β). Εἰς δὲ τὴν κάτω ζώνην, ἣτις διαιρεῖται διὰ πλατέος ἄλυσσοειδοῦς κοσμήματος εἰς δύο διάχωρα, εἰκονίζον-

¹ Παλαιοχριστιανικὰς βασιλικὰς μὲ πλείονα τοῦ ἐνὸς τρίβηλα ἔχομεν τὴν τοῦ Τροπαιοῦ (Δοβρουτσᾶς), τὴν τοῦ Παρεντίου καὶ τὴν βασιλικὴν Β τῶν Φθιωτίδων Θεβῶν. Βλ. Α. ΟΡΛΑΝΔΟΥ, Ἡ ξυλόστεγος βασιλική, σ. 101 πίν. Β καὶ εἰκ. 111.

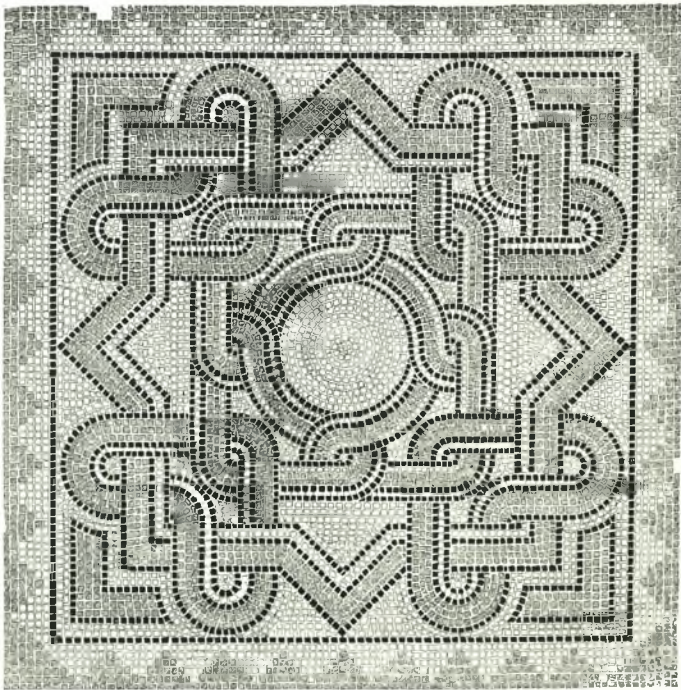
ται ἀριστερᾷ μὲν φοῖνιξ καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἀνά ἓν παγώνιον ἓν μέσῳ βλαστῶν ἀμπέλου μετὰ φύλλων καὶ βοτρύων, δεξιᾷ δὲ ὀλόκληρος κόσμος πτηνῶν (πίν. 90α), ἥτοι δύο παγώνια, μικρότερον πτηνόν, νῆσσα δάκνουσα διὰ τοῦ ῥάμφους τῆς ὄφιν κλπ., ἓν μέσῳ φύλλων κισσοῦ καὶ βοτρύων.

Ἡ γραμμικότης τοῦ σχεδίου τῶν ζώων καὶ τῶν πτηνῶν καὶ ἡ ὅλος διακοσμητικὴ ἀπόδοσις τῶν ἀνατομικῶν λεπτομερειῶν τῶν μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο ἀνήκει εἰς τὰ τέλη τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Γ. ΣΤΙΚΑΣ

α. Ψηφιδωτή επιγραφή αναφέρουσα τὸν ἐπίσκοπον Ἐπιφάνιον.

β. Ψηφιδωτή παράστασις μετὰ γεωμετρικοῦ συμπλέγματος.

α. Ψηφιδωτή παράσταση αετού κρατούντος εις τούς ὄνυχάς του πέρδικα.

α. Τρίβηλα τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ ναοῦ.

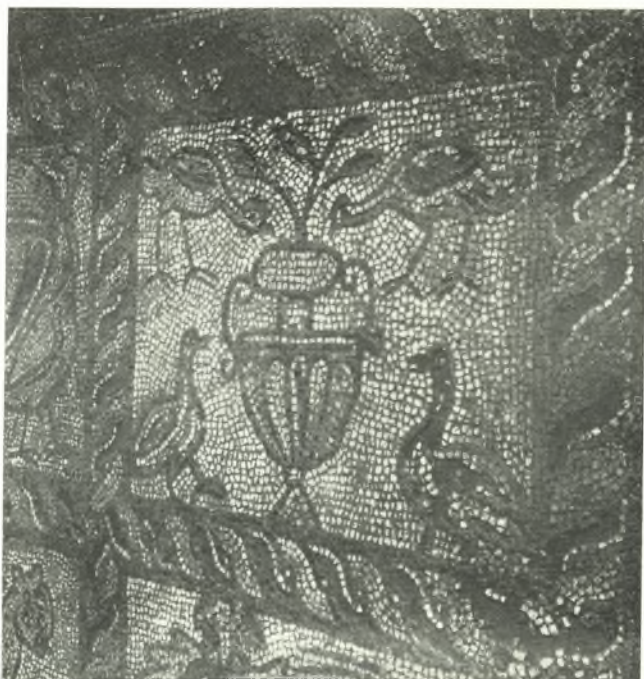
α. Τέσσαρες ψηφιδωτοὶ παραστάσεις ἐν τετραγώνῳ, εἰς τὸν νάρθηκα.

β. Ψηφιδωτὴ παράστασις πάνθηρος ἐντὸς τετραγώνου τοῦ νάρθηκος.

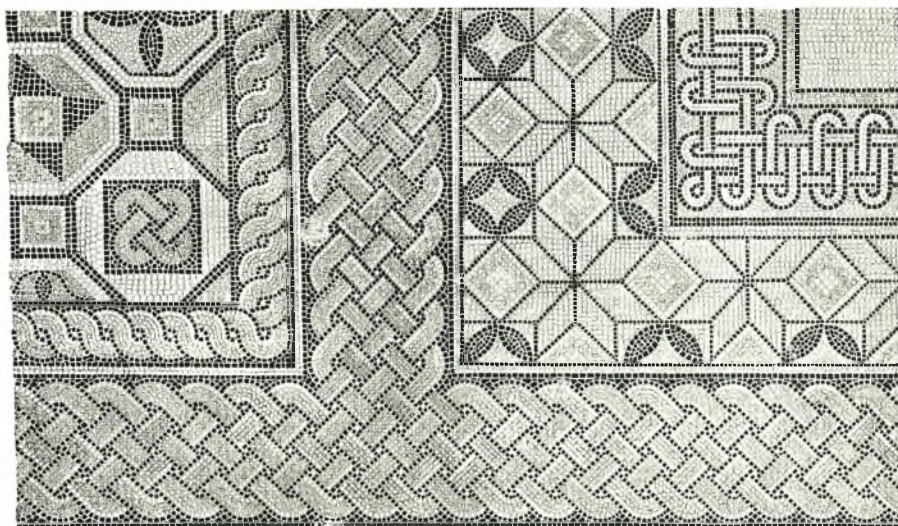
γ. Ψηφιδωτὴ παράστασις αἰγάγου.

α. Ψηφιδωτή παράσταση πτηνῶν ἑκατέρωθεν ἀμφορέως.

β. Ψηφιδωτή παράσταση μακρολαίμων πτηνῶν ἑκατέρωθεν ἀμφορέως.

α. Ψηφιδωτά κοσμήματα τοῦ δαπέδου τοῦ κεντρικοῦ κλίτους.

β. Βάσις ἐξαγώνου ἄμβωνος τῆς βασιλικῆς τῆς Ἐρμιόνης.

α. β. Ψηφιδωτά δάπεδα οικίας Μειντάνη εν Έρμιόνη.